

Sygn. akt I ACa 820/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 18 listopada 2019 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku I Wydział Cywilny

w składzie:

Przewodniczący	:	SSA Elżbieta Borowska (spr.)
Sędziowie	:	SA Elżbieta Bieńkowska SA Beata Wojtasiak
Protokolant	:	Anna Bogusławska

po rozpoznaniu w dniu 13 listopada 2019 r. w Białymstoku

na rozprawie

sprawy z powództwa **I. G. i J. K. (1)**

przeciwko **A. N.**

o zapłatę

na skutek apelacji powódki J. K. (1)

od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie

z dnia 14 września 2018 r. sygn. akt I C 97/18

I. zmienia zaskarżony wyrok:

a) **w punkcie I o tyle, że zasądza od pozwanej A. N. na rzecz powódki J. K. (1) 60.985 (sześćdziesiąt tysięcy dziewięćset osiemdziesiąt pięć) złotych;**

b) **w punkcie II o tyle, że zasądza od pozwanej na rzecz powódki J. K. (1) 8.467 złotych tytułem zwrotu kosztów procesu;**

II. zasądza od pozwanej na rzecz powódki J. K. (1) 7.100 złotych tytułem zwrotu kosztów instancji odwoławczej

(...)

Sygn. akt I ACa 820/18

UZASADNIENIE

I. G. i J. K. (1) wniosły o zasądzenie od A. N. (poprzednio P.) kwot po 60.985 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie liczonymi od dnia wniesienia pozwu do dnia zapłaty oraz o zasądzenie kosztów procesu według norm przepisanych.

A. N. w odpowiedzi na pozew wniosła o oddalenie powództwa oraz zasądzenie kosztów postępowania według norm przepisanych.

Wyrokiem z dnia 14 września 2018 r. Sąd Okręgowy w Olsztynie oddalił powództwo i zasądził od powódek na rzecz pozwanej kwotę 5.417 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Sąd ten ustalił, że umową z dnia 31 lipca 2001 r. zawartą w formie aktu notarialnego (Rep. A nr(...)) M. P. i D. P. (rodzice stron) darowali pozwanej zabudowaną nieruchomość rolną położoną we wsi K., składającą się z działek gruntu(...) o łącznej powierzchni 13 ha 4900m⁽²⁾. Jednocześnie pozwana ustanowiła na rzecz swych rodziców nieodpłatną dożywotnią służebność osobistą mieszkania polegającą na prawie korzystania z jednego pokoju z dostępem do kuchni i łazienki oraz nieodpłatne dożywotnie użytkowanie 5000 m⁽²⁾ działki gruntu w pobliżu domu, zastrzegając, że służebność ta po śmierci darczyńców przysługiwać będzie w takim kształcie ich córce E. G.. Darczyńcy w § 6 umowy zobowiązali też pozwaną – w razie sprzedaży całości lub części nieruchomości - do wypłacenia z uzyskanej ceny po 1/4 części na rzecz każdej z sióstr, tj. E. G., J. K. (1) i I. G.. Celem zawarcia powyższej umowy darowizny było uzyskanie przez darczyńców emerytury na podstawie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych. Przed dokonaniem darowizny rozmawiali oni z każdą z córek proponując przekazanie nieruchomości rolnej ale I. G., J. K. (1) i E. G. nie wyrażały na to zgody. Siostry zamieszkiwały wówczas poza domem rodzinnym i posiadały własne rodziny, przez co ewentualna darowizna kolidowałaby z ich planami życiowymi. Ostatecznie darczyńcy darowali nieruchomość najmłodszej córce A. N., która zamieszkiwała na nieruchomości wraz z nimi. Rodzicom zależało na tym, by kontynuować prace rolne na gospodarstwie i uniknąć jego podziału.

M. P. zmarł w dniu(...)w W., a jego spadkobiercami zostały żona D. P. w 4/16 części, córka J. K. (1) w 3/16 części, córka I. G. w 3/16 części, córka E. G. w 3/16 części i córka A. P. w 3/16 części. D. P. żyje do chwili obecnej i zamieszkuje na darowanej córce nieruchomości.

Jak ustalił Sąd, pozwana nie prowadziła, zwłaszcza po śmierci ojca, prac rolnych na darowanej nieruchomości, a jej część wdzierzała. W kwietniu 2016 r. sprzedała działkę nr (...) stanowiącą część darowanej nieruchomości za cenę 93.940 zł, a w grudniu 2017 r. sprzedała działkę nr (...) za cenę 150.000 zł. Matka stron nie sprzeciwiła się tym czynnościom, a pozwana część z uzyskanych środków przeznaczyła na remont konieczny domu, w tym pomieszczeń zajmowanych przez matkę.

W oparciu o tak ustalony stan faktyczny sprawy Sąd oddalił powództwo wskazując na treść art. 893 k.c. i art. 894 § 1 k.c. Wszystkie przeprowadzone w sprawie dowody ocenił jako wiarygodne.

Rozważając zasadność żądania realizacji polecenia i zapłaty na rzecz powódek określonych kwot, Sąd przychylił się do stanowiska prawnego wyrażonego przez pozwaną i stwierdził, że nałożenie na obdarowanego polecenia, także majątkowego, nie prowadzi do powstania stosunku zobowiązaniowego analogicznego jak przy okazji innych zdarzeń prawnych, z którymi ustawa łączy taki skutek (zawarcie umowy, wyrządzenie szkody, zapis testamentowy). Osoba, która odnosi z polecenia korzyść, nie jest wierzycielem, lecz beneficjariuszem. Nałożenie na obdarowanego polecenia prowadzi do powstania zobowiązania naturalnego (niezupełnego), a takie stosunki zobowiązaniowe charakteryzują się niemożliwością dochodzenia od dłużnika należnego świadczenia na drodze sądowej. (...) zobowiązania wyraża się w odjęciu uprawnionemu możliwości skorzystania z przymusu państwowego w celu uzyskania należnego świadczenia, jednak spełnienie świadczenia przez zobowiązanego nie jest świadczeniem nienależnym. Sąd podzielił w tym względzie pogląd wyrażony przez Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 19 kwietnia 2002 r., III CZP 19/02 zgodnie, z którym „zarówno gdy chodzi o polecenie przy darowiznie, jak i przy poleceniu testamentowym, określony krąg podmiotów może domagać się od obciążonego powinnego zachowania się wynikającego z treści polecenia, jednak podmioty te nie mogą skorzystać z przymusu państwowego w celu zmuszenia obciążonego do takiego zachowania się”. Sąd zwrócił uwagę, że powyższe stanowisko jest utrwalone także w doktrynie, pomimo prezentowanych stanowisk odmiennych

(np. Z. Gawlik komentarz do art. 893 k.c., Lex 2014; Komentarz do art. 893 k.c. red. Pietrzykowski 2018, wyd.9/Safjan; Komentarz do art. 893 k.c. red. Gniewek 2017, wyd. 8). Sąd nadmienił też, że jest mu znany pogląd wyrażony w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 stycznia 2016 r., II CSK 153/15, który dopuszcza możliwość żądania na drodze sądowej w drodze powództwa o zasądzenie realizacji polecenia, ale zaznaczył, że się z nim nie zgadza.

Zdaniem Sądu także literalne brzmienie art. 893 k.c. sprzeciwia się możliwości wytoczenia powództwa w formie w jakiej uczyniły to powódki. Sąd podkreślił, że jakkolwiek powódki są spadkobiercami darczyńcy M. P., który za życia jako jedyny (łącznie z drugim darczyńcą) byłby uprawniony do żądania wykonania polecenia, to również on nie mógłby wytoczyć powództwa o zapłatę określonych kwot. Uprawnienie do wytaczania powództw na rzecz osób trzecich przysługuje bowiem tylko niektórym podmiotom i jest uregulowane w przepisach o postępowaniu cywilnym. Powódki w niniejszej sprawie nie mogą mieć szerszych uprawnień niż sam darczyńca. Sąd zaznaczył także, że za życia darczyńcy jedynie on może żądać wypełnienia polecenia, a pozostająca obecnie przy życiu D. P. nie tylko nie żąda wypełnienia przez pozwaną polecenia ale wręcz sprzeciwia się żądaniu powódek. Wykonanie polecenia nastąpiłoby zatem wbrew woli żyjącego darczyńcy. Zdaniem Sądu również z tego względu powódki nie mogą żądać od pozwanej zasądzenia kwot żądanych pozwem.

Sąd wskazał również na treść art. 895 § 1 k.c. i zauważył, że darowizna na rzecz pozwanej została uczyniona w 2001 r., a od tego czasu dom nie był remontowany i wymagał koniecznych napraw. Bezspornym przy tym było, że po sprzedaży części nieruchomości pozwana zaczęła remontować dom (dach, elewację) oraz pomieszczenia zajmowane przez matkę (pokój, kuchnia). W ocenie Sądu konieczność zachowania substancji budynku, w którym zamieszkuje żyjący darczyńca, stanowi zmianę stosunków, o której mowa w tym przepisie i również z tego względu powództwo było niezasadne.

Końcowo Sąd zasygnalizował, że wyraźne określenie jako podstawy prawnej dochodzonego roszczenia art. 894 k.c. zwalniało Sąd od szczegółowych rozważań czy zawarte w umowie darowizny polecenie mogło być źródłem zobowiązania pozwanej na podstawie art. 393 k.c. Mimo to Sąd odniósł się do tej kwestii i stwierdził, że polecenie w niniejszej sprawie nie mogło być rozpatrywane na gruncie tego przepisu, ponieważ pozwana nie zobowiązała się w treści umowy darowizny do spełnienia świadczenia na rzecz swych siostr (obowiązek taki nałożyli na nią rodzice), a motywacją rodziców nie było dokonanie przysporzenia na rzecz pozostałych córek, lecz uzyskanie emerytury w trybie obowiązujących przepisów i zachowanie gospodarstwa jako całości. Gdyby pozwana nie sprzedała nieruchomości, obowiązek przysporzenia na rzecz powódek nigdy by się nie zaktualizował.

Jako podstawę rozstrzygnięcia o kosztach procesu Sąd wskazał art. 98 k.c. Apelację od tego wyroku wniosła powódka J. K. (1) zaskarżając go w części, tj. co do oddalenia powództwa w zakresie dochodzonej przez nią kwoty 60.985 zł. Sądowi pierwszej instancji zarzuciła:

- 1) błąd w ustaleniach faktycznych przyjętych za podstawę wyroku polegający na przyjęciu, że po zawarciu przez pozwaną umowy darowizny doszło do istotnej zmiany stosunków polegających na przeznaczeniu przez pozwaną środków ze sprzedaży części nieruchomości na zachowanie substancji budynku, w którym zamieszkuje również drugi darczyńca, podczas gdy, jak przyznał Sąd, budynek nie był remontowany po zawarciu umowy, pozwana jako właściciel nie czyniła w tym zakresie żadnych starań, gdyż nie mieszkała wówczas z matką, którą faktycznie opiekowała się powódka, a twierdzenia o rzekomym remoncie, jego wartości i zakresie nie zostały w żaden sposób wykazane;
- 2) naruszenie art. 393 § 1 k.c. poprzez niezastosowanie i przyjęcie że § 6 umowy darowizny z dnia 31 lipca 2001 r. stanowi polecenie w rozumieniu art. 893 k.c., podczas gdy stanowi on zobowiązanie do świadczenia na rzecz osoby trzeciej;
- 3) naruszenie art. 65 § 2 k.c. w zw. z § 6 umowy darowizny z dnia 31 lipca 2001 r. poprzez niezbadanie celu i zamiaru stron umowy, pominięcie dyrektyw wykładni wypracowanych w orzecznictwie i błędne przyjęcie braku podstawy prawnej obowiązku świadczenia przez obdarowaną, co stanowi wynik błędnej oceny porozumienia stron umowy darowizny, jako zastrzeżenia świadczenia na rzecz siostr pozwanej, czyniące te osoby wierzycielami, a za czym przemawia treść umowy darowizny, w której z jednej strony darczyńcy obciążyli pozwaną obowiązkiem świadczeń

w określonych okolicznościach, z drugiej zaś - sama pozwana zobowiązała się w tym samym akcie notarialnym do zapłacenia określonych kwot swym siostrom;

4) naruszenie art. 894 § 1 i 2 k.c. poprzez jego niezastosowanie, pomimo że z treści tego przepisu wyraźnie wynika, iż wypełnienia polecenia może żądać darczyńca, a po jego śmierci także jego spadkobiercy, czyli powódka.

Mając to na względzie powódka wniosła o zmianę zaskarżonego orzeczenia poprzez zasądzenie na jej rzecz kwoty 60.985 zł wraz z kosztami procesu za obie instancje według norm przepisanych, ewentualnie uchylenie wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja jest uzasadniona.

Zgodzić się należy ze skarżącą, iż Sąd Okręgowy dopuścił się naruszenia prawa materialnego.

W pozwie powódka powoływała się na polecenie (art. 894 §1 i 2 k.c.) jako podstawę prawną roszczenia o zapłatę. Jednocześnie powoływane przez nią fakty (podstawa faktyczna żądania) wskazywały, iż może mieć zastosowanie inna konstrukcja prawna- „umowa darowizny obciążliwej”. W doktrynie i judykaturze wskazuje się, że na tle poleceń, których przedmiotem są wypłaty pieniężne brak jest wyraźnych granic pomiędzy darowizną obciążoną poleceniem a "umową darowizny obciążliwej" (Kodeks cywilny, Komentarz, pod red. E. Gniewek, 2019, Kodeks cywilny, Komentarz, pod red M.Gutowski, 2019 –Legalis). Wskazuje się przy tym, iż z „umową darowizny obciążliwej" mamy do czynienia w szczególności, jeśli darczyńca "polecił" obdarowanemu spełnienie świadczenia na rzecz określonej osoby trzeciej. Nie przyjmuje się wówczas, iż chodzi o polecenie, które zakłada brak wierzyciela, ale z wykształconym w praktyce obrotu stosunkiem, w którego treści występuje odmienny element – świadczenie powiązane z określonym uprawnionym wierzycielem. Również w orzecznictwie przyjmuje się, że mimo że Kodeks cywilny nie przyjął konstrukcji przepisu art. 354 § 2 kodeksu zobowiązań, darczyńcy wolno obciążyć drugą stronę umowy darowizny (obdarowanego) obowiązkiem spełnienia oznaczonego świadczenia na rzecz osoby trzeciej, przez co czyni on tę osobę wierzycielem obdarowanego (por. wyrok SN z 21.3.1973 r., III CRN 40/73, OSN 1974, Nr 2, wyrok SN z dnia 27.01.2016, II CSK 153/15, wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 6.12.2016 r., VI ACa 1457/15,i z dnia 14.09.2018 r. ,V Ca 899/17, L.).

Darowizna obciążliwa stanowi więc wykształcony w praktyce obrotu stosunek, w którego treści występuje odmienny od polecenia element - świadczenie obdarowanego powiązane z określonym wierzycielem wywodzącym swoje uprawnienie z treści art. 393 k.c. Przy świadczeniu na rzecz osoby trzeciej obowiązek spoczywający na obdarowanym nie ma charakteru samoistnego, lecz według zamiaru stron ma stanowić obciążenie otrzymanego przez obdarowanego przysporzenia, przez co, co do zasady nie pozbawia umowy darowizny cechy nieodpłatności. Do zawarcia umowy darowizny dochodzi w każdym wypadku, gdy wartość świadczenia darczyńcy jest znacznie wyższa od wartości świadczenia obdarowanego. Brak wyraźnych granic pomiędzy darowizną obciążoną poleceniem, a umową darowizny obciążliwej może skutkować trudnościami w zakresie oceny, który stosunek występuje w danym przypadku. Przy rozstrzygnięciu tej kwestii, trzeba uwzględnić wolę i zamiar stron zawierających umowę darowizny. Przesądzenie, że umowa ma charakter darowizny ze świadczeniem na rzecz osoby trzeciej, nie zaś darowizny z poleceniem albo wręcz umowy całkowicie odpłatnej, musi nastąpić w drodze interpretacji oświadczeń woli stosownie do reguł zawartych w art. 65 § 1 i 2 k.c.

Mając to na względzie Sąd Apelacyjny uzupełnił postępowanie dowodowe, przeprowadzając dowód z przesłuchania stron, w tym pozwanej (art.299 k.p.c.). Z zeznań świadków (w tym matki stron – darczyńcy D. P.) i stron (poza pozwaną, która zeznając w charakterze strony, nie potrafiła wyjaśnić celu umowy) wynika, że co prawda podstawowym celem zawarcia umowy darowizny było uzyskanie przez darczyńców emerytury na podstawie ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i uniknięcie podziału gospodarstwa rolnego, ale jednocześnie, aby w razie jego sprzedaży w części lub w całości przez pozwaną, uzyskane środki pieniężne zostały rozdzielone na wszystkie córki. Darczyńcy nie mieli bowiem innego majątku, jak też ich córki nie uzyskały wcześniej innych przysporzeń ze strony rodziców. Bezsporne było, iż taka treść umowy była wiadoma zarówno darczyńcom jak i wszystkim

córkom, bo zawarcie umowy poprzedzone było wspólnymi uzgodnieniami. Jak wynikało z zeznań powódki J. K., zawarte w umowie zobowiązanie zapłaty na ich rzecz w razie sprzedaży nieruchomości wynikało z zamiaru podziału za życia majątku rodziców, ale tak, aby każda z córek otrzymała przysporzenie. Uznać za tym należy, dokonując wykładni zawartej przez pozwaną z darczyńcami umowy, iż była to umowa darowizny zawierająca również zobowiązanie się przez pozwaną w akcie notarialnym umowy darowizny do spełnienia świadczenia na rzecz powódki w rozumieniu art. 393 k.c. Pozwana przyjęła na siebie to zobowiązanie wyraźnie w akcie notarialnym i zobowiązała się przekazać siostrom wskazane kwoty pieniężnie w razie sprzedaży gospodarstwa. Zobowiązanie z tytułu darowizny obciążliwej musi wprost wynikać z treści czynności prawnej. W doktrynie podkreśla się, że darowizna obciążliwa jest dopuszczalna, ale tylko o tyle, o ile treścią obowiązku obdarowanego jest ściśle rozumiane świadczenie oraz pod warunkiem, że z treści umowy darowizny wynika, że osobie trzeciej przysługiwać ma roszczenie o wykonanie obowiązku nałożonego na obdarowanego. Analiza okoliczności zawarcia umowy i wykładnia tej umowy wskazuje, iż powódce przyznano roszczenie o wykonanie zobowiązania nałożonego przez darczyńców na pozwaną.

Wykonaniu tego obowiązku nie sprzeciwiają się też zasady współżycia społecznego (art.5 k.c.). Jak wynika z materiału dowodowego, w tym zeznań D. P., pozwana nie prowadziła gospodarstwa rolnego, wyprowadziła się od rodziców, urodziła dziecko. Po śmierci ojca, który sam prowadził gospodarstwo, w 2012 r. oddała gospodarstwo w dzierżawę. Dopiero po rozstaniu z ojcem dziecka, kiedy wróciła na nieruchomość i tam zamieszkała, w 2016 r. rozpoczęła niezbędne remonty domu. Wcześniej, mimo, że mieszkała tam jej matka, nie wykonywała koniecznych remontów, choć potrzeba taka istniała. Opiekę na rodzicami sprawowały pozostałe siostry, w szczególności powódka J. K.. Pozwana nie wykazała też jaką część z uzyskanej ceny zbycia nieruchomości - 243.940 zł, przeznaczyła na remont domu. Wszystkie te okoliczności nie pozwalają na uznanie, aby uwzględnienie roszczenia stało w sprzeczności z poczuciem sprawiedliwości.

Mając to na względzie Sąd Apelacyjny na mocy art. 386 § 1 k.p.c. orzekł jak w sentencji. Kwota roszczenia była bezsporna, gdyż wynikała z matematycznych obliczeń – ¼ ceny sprzedaży. Zasądzona została bez odsetek za opóźnienie, gdyż tak został sformułowany wniosek apelacji powódki. O kosztach procesu za obie instancje postanowiono w oparciu o art. 98 §1 k.p.c. obciążając nimi pozwaną jako przegrywającą spór w całości.

(...)